

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

De Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de Gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Vrienden van Sonsbeek ondersteunt Bezoekerscentrum Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar:

voor particulieren € 13,50, voor verenigingen € 35 en voor bedrijven € 50; IBAN: NL30 ABNA 0406333505 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek. ANBI: de Vereniging is door de fiscus erkend als culturele 'Algemeen Nut Beogende Instelling', wat inhoudt dat donaties met de factor 1,25 voor de fiscale aftrek mogen worden vermenigvuldigd.

Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:

Edzard Gelderman (voorzitter) tel. 443 14 57, Luuk Broer (secretaris) tel. 442 49 56, Theo Bussink (penningmeester/ledenadm.) tel. 443 14 02, Loes Prakke (promotie) tel. 443 34 95, Tjada van den Eelaart-de Sitter (schouw/website) tel. 445 50 98, Koos de Vos (educatie/Groenforum) tel. 363 49 71, Gerard Nijhuis (parkgidsen) tel. 339 08 00. Adviseurs: Joop Morsink (historie), Jeroen Glissenaar (gemeentelijk parkbeheer), Jeroen Voskuilen (Bezoekerscentrum).

Ledenadministratie:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek, per adres Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem, Telefoon: 445 06 60, E-mail: info@parksonsbeek.nl
Website: www.parksonsbeek.nl

De Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. Het bezoekerscentrum levert informatie over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en het is een goed startpunt bij een bezoek aan de parken. Website: www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek:

Leo van der Meer (voorzitter), vacature (secretaris), Leon Tjakkes (penningmeester), Willem Hoeffnagel, Anne Marie van Lanen, Ton Jansen.

Foto voorpagina:

Een sfeerplaatje van Sonsbeek in de sneeuw in de winter 2012/2013. Ter compensatie van het ontbreken van de winter een jaar later. De lange herfst ging over in de vroege lente. Hebben we dat in ons leven ooit eerder meegemaakt?

Voor wat hoort wat

Al eeuwen strekt een reeks van elegante buitens zich uit aan de noordkant van Arnhem. Gefortuneerde families legden bossen en parken aan met boerderijen en buitenhuizen. Naast eigen genoeg schiepen ze bedrijvigheid in bos- en landbouw en in de ontlukende papier-, olie- en graanindustrie.

Zo ook vlakbij, langs de oevers van de Jansbeek, de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem waarmee wij ons in het bijzonder verbonden voelen. Er is veel veranderd. De particuliere parken gingen veelal over in gemeenschapshanden, maar ze bleven bronnen van ontspanning en rust. Voor velen met mij vormen ze een deel van het dagelijks leven. We wandelen er doorheen, kijken erop uit, luisteren er naar de wind door de bomen, het geklater van de fonteinen en watervallen en zien de zwanen, reigers, eenden en ganzen. Het is zó gewoon, dat je bijna zou vergeten dat we enorm bevoorrecht zijn met die kwetsbare schoonheid zo pal voor de voet.

Voor wat hoort wat. We moeten het verdienen. Ieder persoonlijk. De 'Vrienden van Sonsbeek' proberen samen met het Bezoekerscentrum Sonsbeek het goede voorbeeld te geven. Binnenkort al 25 jaar. Van overleg over het beheer en het gebruik van de parken tot het geven van informatie aan parkbezoekers. Ieder van ons kan medeverantwoordelijkheid nemen voor het behoud van die kwetsbare schoonheid: het zijn vaak de kleine dingen die het 'm doen.

Edzard Gelderman

DE WEIDE

De koeien staren glazig naar de stad
Hun loeien klinkt tot op het Willemsplein
Het groene gras is hun vertrouwd terrein –
Soms gaan ze jolig op verkenningpad

En struinen door de Burgemeesterswijk
Daar woont de buurman – in zijn chic domein
Kan hij niet velen dat er koeien zijn
Geen beesten in zijn stenen koninkrijk

Maar ook de koeien hebben het gehad
Met volk dat honden uitlaat op hun gras
Ze wensen schrikdraad tussen wijk en wei

Zo blijven ze van vreemde smetten vrij
Herkauwend in hun vlekkerige jas
Genietend van hun burgerlijk gelijk

Cees van der Pluijm
parkdichter

Het einde van boerderij 'De Zyp'

Dit is het tweede verhaal in het drieluik 'verloren erfgoed op Gulden Bodem'. In het eerste deel deden we uitgebreid verslag van het Jachthuis dat moest verdwijnen.

Het nu volgende artikel gaat over het boerderijcomplex dat gelegen was aan de hoofdweg en dat in navolging van het Jachthuis ook gesloopt werd. De gebouwen die er tot 1967 nog stonden, werden in hun najaren verpacht aan boer Breunissen en timmerman Leeman. De hoeve bezat een grote koeienstal met een weide. Daarnaast bevond zich een moestuin met kweekkassen en een boomgaard.

Lusthof met kruidentuin

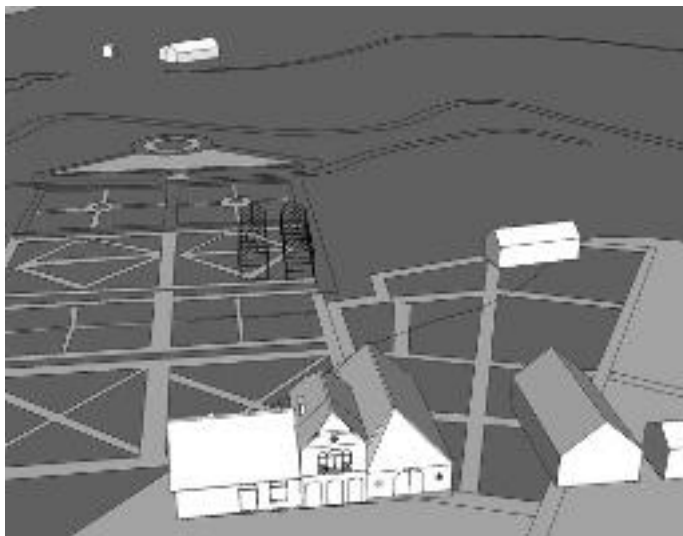
Over de monumentale boerderij op Gulden Bodem is weinig informatie te vinden. Het lijkt wel of de natuur de opdracht kreeg alle sporen uit te wissen. Wat is er nog te achterhalen? De fraaie baroktuin, die Willem van Bayen bezat, zien we op een schilderij uit 1743. "Dùs toont sich 't keurlick Zypendal, Van Baeÿens wijn en waterval" staat er bij geschreven. Van Bayen moet trots geweest zijn op de wijngaard in zijn lusthof. In hetzelfde jaar moest hij zijn landgoed echter verkopen. Tien jaar later tekende W. Leenen een fraaie plattegrond van Zypendaal voor de nieuwe eigenaar. We zien nog dezelfde tuinpatronen uit de 17^e eeuwse renaissance vermengd met invloeden uit de barok: een symmetrisch patroon met lange zichtlijnen, met grindpaden langs strak geschoren haagjes. Een bewijs van beheersing van de krachten der natuur! Ook de loofgang (berceau) was toen een veel toegepast stijlmiddel.

Onderaan de kaart van Leenen zien we de formele kruidentuin met kwekerij, de plek waarin we zijn geïnteresseerd. In totaal acht vakken, symmetrisch twee-aan-twee gelegen in terrassen. In die tijd had men veel kennis van medicinale kruiden, die men in vakken selecteerde, een kopie van de middeleeuwse kloostertuin. Naast een selectie van gewone keukenkruiden, konden in deze tuinen soms wel honderden andere kruidensoorten staan. Voor de kruidenvakken staan twee gebouwen getekend: het rentmeestershuis - in de zichtas van het landhuis - met daarnaast nog een bouwhuis. Toen het hoger gelegen Jachthuis werd gebouwd, offerde men een deel van het tuinencomplex op voor de parkaanleg van Petzold. Als we zijn ontwerp tekening over de kaart uit 1753 leggen zien we dat Petzold van de acht kruidenvakken de helft liet bestaan. Het oude rentmeestershuis liet hij afbreken, maar het andere huis kon een boerderij worden. Jaren later liet gravin Alwine tussen het Jachthuis en de boerderij nog een tennisveldje aanleggen. Daar zou ze met prinses Juliana nog een balletje geslagen kunnen hebben. De tuin was haar favoriete plek, ze was er in haar nadagen vaak te vinden. De gravin was, net als Van Bayen, trots op haar druiven, die ze samen met witte kruisbessen kweekte in twee glazen kassen. De tuin werd keurig onderhouden door personeel van de gravin en lag gescheiden van de pachtboerderij. Er was een moes- en rozentuin en er restte daar nog een tuinbeeld, dat aan de oorlog en de slopershamer ontkwam en dat nu in park Zypendaal staat: Hygieia, de dochter van Asklepios, ziet toe op haar genezen zoontje Telesphoros. Ze vertrapt daarbij de overbodig geworden esculaapslangen van haar vader. Dit beeld moet oorspronkelijk in de medicinale kruidentuin hebben gestaan. Een andere bron vermeldt echter dat het ooit deel uitmaakte van een serie tuinbeelden, die tot 1911 stonden voor huis Rhederoord in de Steeg.

Boerderij De Zyp

"Het leven op de boerderij was eenvoudig maar we hadden er een mooie tijd", memoreert Willy Breunissen, die er in 1949 werd geboren. "Ik speelde vaak met mijn tweelingzusje op het terrein van de gravin. We gingen bijna elke dag naar het Jachthuis, want daar woonden twee speelkameraadjes op de bovenste verdieping. Hun vader was conciërge op de CALO, de school op de parterre." Gravin Alwine kwam op haar beurt elke dag bij de boerderij om een emmer melk te halen. Eén van de koeien in de stal was van haar.

Ruben Herfst maakte deze reconstructie van boerderij 'De Zyp' met plattegrond van de tuinen op Gulden Bodem op basis van hoogtekaarten, oude tekeningen en foto's. We kijken vanaf kasteel Zypendaal naar het koetshuis van Gulden Bodem en naar het gazon waar Het Jachthuis stond. Ruben heeft ook een 3D-reconstructie gemaakt van Het Jachthuis.

De gebouwen van boerderij 'De Zyp', foto vanuit de boerderijtuin, genomen omstreeks 1920. Met dank aan Jan van Kampen.

De pachtboerderij werd door de familie Breunissen in 1946 betrokken, nadat boer Schut in 1945 was omgekomen. Moeder Schut moest met drie kinderen evacueren, maar van terugkeer naar de boerderij was geen sprake. Ze kwam in het houten chalet terecht doordat tuinman Reijnders een oogje op haar had. Reijnders had zijn vrouw verloren bij een bominslag op hun tijdelijke adres. Ook verloor hij een oog, maar het ander werkte dus nog goed. "Op de boerderij kwam de nicht van mijn moeder te wonen," zo memoreert Dick Schut ons, de zoon die enige tijd later wijkagent werd van Schaarsbergen en nu 85 jaar oud is.

Naast Breunissen woonde in het complex van boerderij De Zyp het gezin Leeman, bestaande uit man, vrouw, drie zonen en een dochter. Met een baan als meubelmaker bij V&D en een poeliersbedrijfje aan huis, wist Leeman lange tijd rond te komen. Hun wit gepleisterde huis was in het verleden tegen de boerderij aangebouwd. Vanuit de kleine achtertuin liep een pad naar de moestuin van de gravin. Op een dag was de gravin woedend: haar druiven en bessen

waren foetsie! Welke blagen hadden dat gedaan? Sja, Willy Breunissen was met haar zusje Dicky al eens eerder door de gravin in haar park betrappt. En met Derkoel, het hondje van de gravin, hadden ze ook regelmatig contact. Maar om hen hier nu hiervan te beschuldigen? Met een blik over de schutting bleken de jonge kerels van Leeman de boosdoener. Ze zaten emmers vol druiven op te peuzelen...

Het boerderijleven laten we rusten, dat zou slechts een kippen- en koeienverhaal worden. Een bijzondere gebeurtenis vond plaats in 1953, toen de film 'Betrayed' werd opgenomen op Zypendaal. De boerderij werd verkozen als slotscène in een Amerikaans film drama met Clark Gable en Lana Turner. Behalve dat we 'de valsspeler' van het balkon geschoten zien worden, krijgen we ook een paar mooie shots van boerderij De Zyp te zien. Clark Gable schreef in oktober 1953 een bedankbrief aan de gemeente. Hij was blij verrast over de gastvrijheid in de geruïneerde stad. De Arnhemmers hadden zich in hun enthousiasme massaal laten meevoeren met de filmopnames in de stad. Gelukkig keerde de rust op de boerderij terug... alhoewel? "Meneer Leeman liep op een houten poot en daar bonkte hij wel eens mee op de wand als hij weer eens hulp nodig had. Die hulp werd natuurlijk door ons geboden."

Het einde

In maart 1965 kondigde de gemeente per brief het einde van boerderij De Zyp aan. Breunissen en Leeman werden uitgekocht en kregen vervangende woonruimte. De boerderij moest weg omdat Zijpendaalseweg, als toegangsweg naar nieuwe bouwgrond in Schaarsbergen, rechtgetrokken moest worden. Twee weken nadat boer Breunissen in Winterswijk een nieuwe boerderij betrok, werd bekend dat de Raad van State het Arnhemse plan had tegengehouden. Van terugkeer was echter geen sprake. De boerderij werd in 1966 om onduidelijke redenen alsnog gesloopt.

Sindsdien heeft de natuur vrij spel gehad. Het terrein werd ingeplant met douglassparren en verviel tot een fantastisch stukje 'wildgebied'. De scheidingsmuurtjes van de tuin zijn overwoekerd. Kinderen bouwen er nu hutten en volwassenen doen zich te goed aan de heerlijkste bosvruchten. Vos en ree zijn er regelmatige bezoekers. Ook zijn er broedgevallen van sperwer, wespendif, buizerd en bosuil bekend. Maar naast een hardstenen trappetje en een rijtje markante beuken, resten van de kaart uit 1753 slechts twee bejaarde tamme kastanjes en een tuinbeeld. En de boerderij? Jawel, haar stenen werden hergebruikt voor de aanleg van een gratis parkeerterrein.

Benno Landsheer

Witte Villa wordt Stadsvilla Sonsbeek

Sinds 1 september 2013 heeft de Witte Villa nieuwe uitbaters die het gebouw pachten van de gemeente. Kees Bouwhof en Ronald Stegeman gaan de villa exploiteren, samen met Patrick Coeleman en Thessa Pennekamp. De nieuwe exploitanten willen de Witte Villa in Sonsbeek toegankelijker maken en een meer open karakter geven. Een eerste stap om dit te realiseren is de naamsverandering. Het pand draagt sinds 1 september de naam 'Stadsvilla Sonsbeek'.

De villa is/was vanaf 13 januari 2014 een aantal weken dicht voor renovatie en herinrichting van het interieur. Bijgaand een foto van de verbouwing, gemaakt door Masha Bakker. Er komt o.a. een nieuw Grand-Café en er wordt een personenlift geïnstalleerd waarmee de bereikbaarheid van alle etages wordt verbeterd. De zalen voor congressen, bruiloften, diners en feesten worden opgeknapt. De deuren van de villa gaan/gingen eind maart weer open. Wie de verbouwing wil volgen moet de website en de sociale media kanalen van de Stadsvilla in de gaten houden.

Parkonderhoud: toekomstbomen

5

Een park is geen natuurgebied. Natuurlijk is er wel natuur in een park: er zijn bomen, planten, bloemen, vogels, paddenstoelen, kortom: er is veel natuur in een park. Maar je kunt in een park niet de natuur zomaar zijn gang laten gaan.

Wat de bomen betreft: je kunt niet wachten tot een boom omvalt, want bezoekers lopen risico en dus is de eigenaar van het park (de gemeente) aansprakelijk. Daarom moet je de levenskwaliteit van bomen langs de paden controleren. Ondanks die controle kan het gebeuren dat een boom – vooral beuken zijn wat dat betreft berucht - zomaar omvalt.

Niet alleen oude en zieke bomen moeten worden gekapt; ook jonge bomen moeten soms wijken. Dat is te zien in een jonge aanplant, zoals in het zuidelijke gedeelte van de 'stormvlakte' in Sonsbeek (op de heuvel ten oosten van de Grote Vijver). De veelal jonge beuken die daar na de zware storm van 25 jaar geleden werden aangeplant, hebben inmiddels een respectabele lengte bereikt. Maar ze blijven wel tamelijk iel omdat ze elkaar heftig beconcurreren in hun strijd om het licht. Om de paar jaar bekijken boomdeskundigen van de afdeling Bossen en Parken, samen met externe deskundigen, welke bomen kunnen worden aangemerkt als 'toekomstboom'. Ze kijken naar de stam, de kruin en de positie ten opzichte van andere bomen. Om een toekomstboom voldoende groeikansen te bieden moeten concurrerende bomen het veld ruimen. Zie je dus jonge – ogenschijnlijk gezonde – bomen met een oranje ring om de stam, dan weet je dat deze bomen zullen worden gekapt in het belang van een toekomstboom die meer kansen verdient. Ook worden soms soorten als de esdoorn (de meest voorkomende boom in Arnhem!) of de Amerikaanse eik opgeofferd voor meer interessante bomen als de wintereik.

Zo worden elke winter (tot uiterlijk 1 maart) bomen gekapt in de parken. Jeroen Glissenaar, de parkbeheerder is altijd bereid uitleg te geven over de redenen van de kap.

Gerard Herbers

Tijdens Wereldwaterdag sjouwen scholieren met water op de rug rond het Watermuseum. Foto 20 maart 2013.

Watermuseum

Regelmatig trekken ze aan mijn huis voorbij:
drommen luid kwebbelende schoolkinderen,

begeleid door hun waakzame juffen, een stel
uitgelaten moeders en soms een enkele vader
die zichtbaar plezier heeft in zijn taak.

Ik hoor spetterende verwachtingen opborrelen
uit vele klinkklare kinderkelen.

Ze zijn op weg naar een ondergronds domein
waar de geheimen van een ondoorgrondelijk
element boven water komen.

Een paar uur later komen ze weer langs,
nu op weg naar het station sonsbeek-zijde;

hun stemmen zacht kabbelend als de beek
in dat grote spannende stadspark.

Zouden ze geraakt zijn door het belang
van water of zijn ze alleen maar moe gedold?

Frans van der Linden

Een bijzondere ontmoeting

Komt er weer een Sonsbeek-tentoonstelling in 2016? Ik hoop het. De drie laatste Sonsbeek-tentoonstellingen heb ik, als kunstredacteur bij Radio Arnhem, uitgebreid bezocht. Van de eerste, die van Sonsbeek 93 herinner ik me weinig, eigenlijk alleen de eindeloos lijkende zoektochten naar kunstwerken, die of vrijwel onvindbaar waren of niet goed werkten. Maar van 'Locus Focus' en 'Grandeur' staan de beelden me nog haarscherp voor ogen.

Het logo van Sonsbeek 2016. De Stichting Sonsbeek Internationaal, onder voorzitterschap van directeur Hedwig Saam van Museum Arnhem, werkt al enige tijd aan het plan voor de nieuwe Sonsbeektentoonstelling. Of Sonsbeek 2016 doorgaat hangt af van de financiering door gemeente, provincie, rijk en sponsors.

SONS
BEEK

Locus Focus (2001 - Jan Hoet)

Ik zwerf door het park en zie het haarscherp voor me: Daar op die heuvel, op dat ietwat verborgen plekje, lijken nog steeds de paarden te hangen, die al tijdens Sonsbeek 2001 uit de hoge bomen leken te tuimelen (Dit was een zeer spraakmakend kunstwerk van Patricia de Bruyckere). En daar, tussen de boomwortels bij de Grote Vijver, glinstert het wortelachtige vlechtwerk van al die aaneengelaste zilverkleurige vorken en lepels, als een teken van lang vervlogen rijkdom. Er lijkt nog steeds een vage glimlach te spelen rond de mond van Lorentz. Hij herinnert zich ongetwijfeld de maanden waarin hij eindelijk een poosje van zijn voetstuk af mocht en midden in het weiland stond, met zijn gezicht naar het kleine vrouwenbeeldje aan de oever van de Karpervijver dat hem mateloos leek te boeien.

Grandeur (2008 - Anna Tilroe)

Toen kwam Sonsbeek(2008: Grandeur was de derde Sonsbeektentoonstelling waarover ik, als cultureel verslaggever bij RTV-Arnhem, in verschillende radio-programma's uitgebreide reportages heb gemaakt. Maar nu mocht ik voor het eerst officieel bij de opening aanwezig zijn. Net als al die andere honderden programma-makers en verslaggevers van al dan niet geronomeerde programma's en kranten en tijdschriften uit binnen-en buitenland ging ik - uiteraard - graag op deze eervolle uitnodiging in. Het beloofde een geweldig spektakel te worden: Koningin Beatrix zou met een helikopter landen en zich vervolgens naar de Witte Villa begeven, waar wij, journalisten en andere vips verzameld waren. Een paar weken tevoren hadden mijn collega's mijn gegevens (paspoortnummer etc., een bewijs dat ik ECHT bij de radio werkte etc.) naar de veiligheidsdienst moeten opsturen, in verband met zeer strenge, ongetwijfeld broodnodige veiligheidsmaatregelen.

De dame met de hoed

Toen ik op die zachte middag in juni het park inliep, zag ik in de verte de koninklijke helikopter landen. Verder was er, door de grote hoeveelheid kijklustigen, absoluut niks te zien. "Ik heb eigenlijk helemaal geen zin in al dat officiële gedoe", dacht ik, terwijl ik een fraai paadje insloeg en wat door het park zigzagde. Er zoemden bijen rond De Bakermat en de vier tirannen spuugden elkaar al volop het water van de Grote Vijver in het gezicht (De Spitting Leaders van de Spanjaard Fernando Sánchez Castillo).

Ik liep verder, in de richting van mijn lievelingsplek: de Belvédère. Maar daar, in de verte tussen het groen stond een groepje mensen. Zo te zien keken ze naar iets heel interessants. Het middelpunt werd gevormd door een dame met een opvallende hoed. Een typisch Beatrix-hoofddekseel, dacht ik: - nee dat kan toch niet, - onze koningin kan daar toch niet zomaar lekker langs de beelden aan het wandelen zijn?

Maar ze was het wel! Het gezelschapje liep verder. Hare Majesteit werd vergezeld door onze burgemeester, door de commissaris van de koningin en door de parkwachter. Ze luisterden naar Anna Tilroe, het creatieve brein achter deze 10^e Sonsbeektentoonstelling, die blijkbaar toelichting op de kunstwerken gaf. Ze beantwoordde ook de duidelijk geïnteresseerde vragen, die koningin Beatrix, al wandelend stelde. Rond het groepje liep een aantal mannen in dikke jacks. Zij hielden mij en de andere verbaasde 'onderdanen' op gepaste afstand. We waren maar met weinig: gewoon een paar toevallige passanten. Dat betekende dat we de koningin heel goed konden zien, maar niks van de gesprekken konden verstaan. Met de bewakers die opvallend vriendelijk waren, konden we wel een praatje aanknopen. Zonder microfoon, natuurlijk.

Opeens liep er een hondje vlak langs de benen van de koningin. Ze leek minder verbaasd dan de baas van het dier. De bewakers grepen niet in.

Tijdens onze tocht langs de beelden kwamen we af en toe een wandelaar tegen die verrast zijn mobieltje pakte om foto's te maken. Dat mocht gewoon. Uiteindelijk naderden we de Witte Villa. Al van veraf kon je zien dat die bomvol stond met journalisten. De meeste stonden met een glas in de hand op de koningin en haar illustere gezelschap te wachten. Ik weet niet of ik het me verbeeldde, maar ze leken me behoorlijk jaloerse blikken toe te werpen, toen ze mij in het kielzog van Hare Majesteit zagen lopen. Toen Beatrix en haar gezelschap de Villa betraden, ben ik het park weer ingelopen.

Het beeld

Ik loop nu vrijwel dagelijks 's morgens vroeg door het park bij voorkeur langs de sprengkoppen, die ik dankzij Ana Maria Tavares feilloos weet te vinden. Zij had ze, nu al weer ruim vijf jaar geleden, met plaquettes gemarkeerd ('Five secrets of the Waters'). Nu, tegen het einde van het jaar, is dan nog schemerig. Het is stil. De ganzen zijn al lang weg, de vogels zingen niet, en de zwanen dobberen rustig met de kop in de veren op het water van de grote vijver: vage witte vlekken tegen een donkere achtergrond. Ze slapen nog.

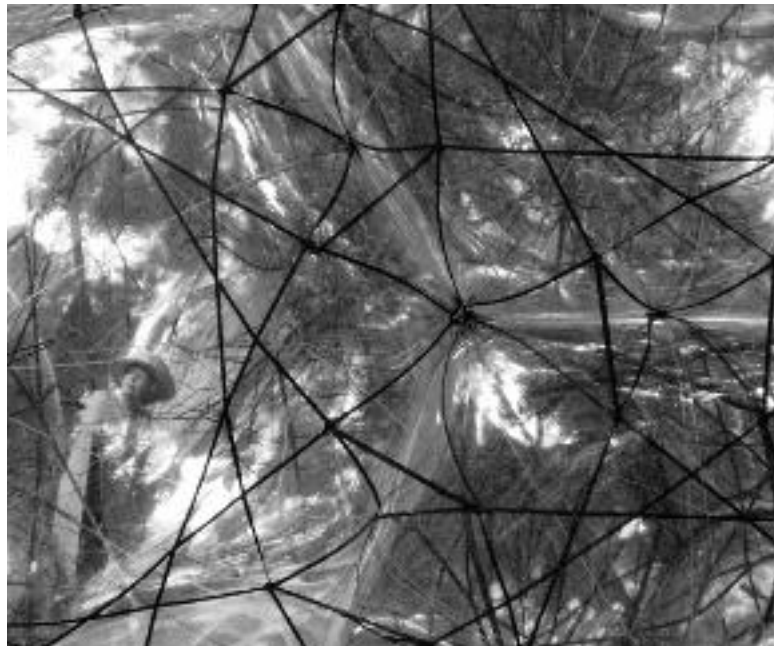
Op een heel stille zondagochtend in november hing er een dichte, lage nevel over het water. Opeens zag ik onder de laag hangende takken van een hoge boom iemand - onbeweeglijk - aan de oever van het water staan. Ze droeg een lange jurk en een opvallende hoed. Even stond ik doodstil en dacht aan Grandeur, aan die vrouw van toen, die vrouw met die hoed...

Maar nee, dat kon toch niet. Waarom zou Beatrix, inmiddels onze koningin moeder, nu - vijf jaar na Sonsbeek 10 in ons park aan het wandelen zijn? Om nog eens, lekker in haar eentje de heerlijk romantische sfeer van het Sonsbeekpark te proeven? Ik naderde de dame heel langzaam, heel voorzichtig.

Ze was het dan ook niet. Daar aan de oever stond een mij onbekende vrouw. Bij nader inzien deed haar sierlijke silhouet me nogal 19^e eeuws aan. Ze deed me denken aan Anna Karenina en aan Eline Vere, aan zo'n welgestelde fijnbesnaarde vrouw uit een dikke 19^e eeuwse roman, zo'n heerlijk romantisch boek dat je met rode oortjes in een adem uitleest. Of aan een, ongetwijfeld adellijke, dame uit de omgeving van baron Van Heeckeren. Een vrouw die zich, wellicht diep in gedachten, of overmand door weemoedige gevoelens eindeloos staat te spiegelen in het donkere water van de vijver.

Clarien van Harten

*HM in de wolken van 'Flying Green House' van Tomas Saraceno.
Foto Steven Koster op 13 juni 2008
bij de opening van Sonsbeek10.*

Hoe de wijkvereniging van de parken begon

25 Jaar Vrienden van Sonsbeek

Ze zijn het erover eens, Kees Soederhuizen en Tjada van den Eelaart - de Sitter, twee bestuursleden van Vrienden van Sonsbeek van het eerste uur. Onafhankelijk van elkaar wijzen ze dezelfde persoon aan als initiatiefnemer van de Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Het was Adri Verhoeff, directeur van de toenmalige dienst Pebrem, de gemeentelijke dienst voor plantsoenen, begraafplaatsen, reiniging en marktwezen. Adri Verhoeff haalde oud D66-raadslid en ervaren bestuurder Frits de Nerée erbij en samen gingen ze najaar 1988 op pad. Maar waarom was er een belangenvereniging voor de parken nodig?

Pebrem-directeur Adri Verhoeff omstreeks 1989, met dank aan Geert Visser. Een betere fotokwaliteit was er helaas niet.

Adri Verhoeff stapte omstreeks 1980 over van de Heidemaatschappij naar de gemeente Arnhem. Pebrem-directeur Verhoeff zag dat het groen meer draagvlak van burgers nodig had en dat de stad zich beter bewust moest worden van z'n unieke historische parken. Parkbezoekers moest men verwelkomen in en voorlichten over de tot rijksmonument verheven stadsparken. In 1983 wist Verhoeff de drie oude instellingen - Het Burger- en Nieuwe Weeshuis, de Dullert Stichting en de Sint Nicolai Broederschap - over te halen om bij het 750 bestaan van de stad het Bezoekerscentrum 'de Watermolen' aan Arnhem cadeau te doen. Dat lukte hem ondanks bedenkingen van de gemeenteraad die opzag tegen de verwachte exploitatielasten. Die nieuwe entree van de parken bleek een goed begin.

Wat is goed parkbeheer?

De Arnhemmers houden van hun parken. Maar in de financieel magere jaren 80 had het gemeentebestuur veel gesneden in het parkonderhoud en daar kwam verzet tegen. Daarnaast heerste er verschil van mening over goed beheer van stadsparken. Bosbeheerders wilden kaprijpe bomen oogsten en oudere stadsbossen op tijd verjongen om "de parken te bewaren voor toekomstige generaties". Die verjonging was vastgelegd in het gemeentelijke beheersplan voor de parken.

Assertieve parkbezoekers kwamen in opstand tegen het kappen van gezonde oude bomen. In een stadspark zouden die bomen 'het recht hebben' op hun natuurlijke levensduur, zonder voortijdig omgezaagd en tot haardhout, spaanplaat of lucifers verwerkt te worden. Twee maatschappelijk actieve parkbezoekers, Erno Maas en Ruud Ovezall, stapten zomer 1988 naar de pers en ze richtten een 'adres' naar de gemeenteraad, ondertekend door een reeks medestanders. Ze waren "verontwaardigd over de manier waarop de Pebrem winter van 87/88 heeft huisgehouden in de bossen van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. (. . .) Gezonde bomen van meer dan 100 jaar oud werden gekapt in het kader van het Beheersplan 1984-1994." Aan het slot van hun adres aan de raad vroegen Maas en Ovezall het kappen van bomen in de parken een jaar op te schorten. Het college van B&W bleek daar gevoelig voor en in december 1988 werd besloten tot opschorting van het kappen. Ze vroegen het bureau Klinging Bomen te onderzoeken hoe het nu verder moest met het kapbeleid.

Naast het geschil over al dan niet kappen van oude bomen speelde er 25 jaar geleden nog een ander conflict rond het beheer van de parken. Ja had burgers die een keurig aangeharkt stadspark wilden zien, met netjes gemaaide gazons, schone asfaltpaden en parkbos zonder dode bomen en zwerfhout. Anderzijds had je burgers die vonden dat je de natuur meer z'n eigen gang moest laten gaan. Dode bomen moest je laten liggen als voer voor de zwammen, insecten en vogels. En verjongen van bos doet de natuur zelf wel. De gemeente wilde die verschillende meningen graag bundelen tot één gesprekspartner voor het parkbeheer.

Vereniging van Vrienden

Verhoeff en De Nerée overtuigden het college van B&W van nut en noodzaak om burgers te betrekken bij beheer en gebruik van de parken. Wethouder Kerckhaert verwerkte een tekst van Frits de Nerée in zijn toespraak op 15 september 1988 bij de opening van Bezoekerscentrum 'De Watermolen', het huidige Bezoekerscentrum Sonsbeek. De geesten waren rijp en Verhoeff en De Nerée verzamelden een bestuur uit diverse maatschappelijke organisaties in en rond de parken. Op 21 maart 1989 werd de Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem officieel opgericht en trad het eerste bestuur aan onder voorzitterschap van landschapsarchitect Wim Dieleman, afkomstig van de Heidemij.

Foto uit 1992 van het schoepenrad van de Begijnemolen. In 1994 vervangen door het historisch meer correcte houten rad.

Welke onderwerpen?

Tjada van den Eelaart en Kees Soederhuizen waren lid van dat eerste bestuur van Vrienden van Sonsbeek. Terugkijkend noemen ze onderwerpen die toen speelden rond de parken zoals de controverses natuur en park en het geschil over het kapbeleid. Andere grotere onderwerpen die in Vrienden van Sonsbeek aan de orde kwamen waren:

- het al dan niet afsluiten voor autoverkeer van de Parkweg, de weg tussen Sonsbeek en Zypendaal. Uitkomst: de Parkweg bleef open.
- omzetten van de midgetgolfbaan in Sonsbeek, de vroegere moestuin en bloemenkwekerij, in een historische tuin. Daarop heeft een werkgroep uitvoerig gestudeerd. Uiteindelijk kwam er bij het ingrijpende parkherstel, voorafgaand aan de viering van Sonsbeek 100 jaar Stadspark in 1999, niet een historische tuin maar een uniek eigentijds ontwerp: de Steile Tuin.

Kappen met kappen?

De door de gemeente ingeschakelde bomendeskundige Simon Klingen ging aan het werk. De strijd natuur versus park werd beslecht met het voorstel om park- en natuurzones aan te wijzen. Sonsbeek

bleef park, behalve de zone waar in de najaarsstormen van 25 jaar geleden de meeste bomen gesneuveld waren. In dat stuk, de stormvlakte ten zuidoosten van de Grote Vijver, kon de natuur wat meer z'n gang gaan. Dood hout bleef liggen en op de Stormvlakte kwamen naast aangeplante jonge beuken spontaan berken op, een boomsoort die je elders in Sonsbeek niet aantreft, en er ontstond een grillig natuurpad in plaats van een verharde weg.

De controverse over het kappen werd gewonnen door de gezonde oude bomen. Adviseur Simon Klingen leverde een doorbraak met zijn nog steeds gezaghebbende notitie getiteld 'Stadsbossen - Kappen met kappen?' uit november 1990. Uitgangspunt: wat wil het publiek? Antwoord: het publiek wil óud bos. Klingen gaf aan hoe dat kan en hoe het beheer daar op moet inspelen. Een oude parkboom mocht voortaan omvallen, tenzij er gevaar voor lijf en goed was. Bij een storm moest het publiek wegblijven uit de parken. Er werden in de parken geen bospercelen meer geoogst en verjongd. Parkonderhoud werd kleinschalig en cultuurhistorisch verantwoord. Zwakke plekken werden aangepakt, zichtlijnen open gehouden en om de vijf jaar werd bos gedund om gezonde bomen de ruimte te bieden die ze nodig hebben, ten koste van de mindere exemplaren.

Nieuwe Beheervisie 1994

Na een reeks discussies - binnen en buiten Vrienden van Sonsbeek - werd deze visie breed gedeeld. In 1992 hieven B&W het kapverbod in de parken op en de gewijzigde inzichten werden opgenomen in de nieuwe, breed bediscussieerde 'Visie op het Beheer van de Parken 1994-2004'. Voor toezicht op de uitvoering van deze en volgende beheervisies (nu zonder tussen-s) en ter advisering van het parkbeheer stelde het gemeentebestuur een Schouwgroep in, gevormd door gemeentelijke en externe professionals gemengd met enkele vertegenwoordigers van Vrienden van Sonsbeek. De Schouwgroep ging twee maal per jaar problematische plekken in de parken bekijken en adviseren over de aanpak daarvan. Inmiddels functioneert de Schouwgroep voor de parken al 20 jaar, met gezag, onder voorzitterschap van Simon Klingen.

Luuk Broer

Jubileumactiviteiten

In het kader van het 25 jarig jubileum bereidt het bestuur van Vrienden van Sonsbeek de volgende drie activiteiten voor. De leden van Vrienden van Sonsbeek ontvangen daarvoor een uitnodiging.

Jubileumwandelingen

De parkgidsen van Bezoekerscentrum Sonsbeek werken voor de leden van Vrienden van Sonsbeek twee speciale parkwandelingen uit: de horecawandeling (langs de horecalocaties in en om de parken) en de hoogtepuntenwandeling (langs de hoogtepunten uit het Engelse landschapspark van Sonsbeek). Nadere gegevens ontvangt u via een aparte uitnodiging waarop u zich kunt aanmelden als deelnemer.

Jubileumconferentie

Onder de titel 'Ons Sonsbeek' organiseert Vrienden van Sonsbeek in samenwerking met het Gelders Genootschap een conferentie op woensdag 28 mei in Stadsvilla Sonsbeek. Aan de orde komen: het beheer van de parken in verleden, heden en toekomst; ervaringen met burgerparticipatie in het beheer; de rolverdeling in het parkbeheer en de dilemma's die spelen bij beheer en gebruik van de monumentale parken. De deelnemers discussiëren over enkele stellingen waarover ook een panel van deskundigen zich zal buigen. Deelnemers aan de conferentie zijn leden van Vrienden van Sonsbeek, bestuurders en andere professionele betrokkenen bij het parkbeheer, vertegenwoordigers van omringende wijkorganisaties, van groene groepen en van bedrijven in en om de parken, en tenslotte enkele genodigden van buiten de stad. Ook hiervoor ontvangt u een uitnodiging met aanmeldingsmogelijkheid.

Herstart Begijnemolen

Naar verwachting zal de waterradinstallatie van de Begijnemolen in het voorjaar weer draaien. Deze zomer volgt de officiële, feestelijke heropening waarvoor de leden van Vrienden van Sonsbeek en de andere sponsors van het project een uitnodiging ontvangen.

Correcties

Op het artikel 'Het einde van Het Jachthuis' in het vorige nummer van het Bulletin VVS zijn via auteur Benno Landsheer de volgende drie correcties binnengekomen:

- De huwelijksfoto op pg. 3 is niet van gravin Alwine Brantsen in 1894, maar van haar dochter Maia von der Goltz die in 1917 in Potsdam trouwde met jonkheer De Vos van Steenwijck.
- Het hondje van gravin Alwina heette niet Balou maar Derkoel.
- De heer Leemans moet zijn Leeman; hij was geen tuinman maar meubelmaker op Gulden Bodem.

Op 17 januari 2014 leverden de medewerkers van De Helling het waterrad op. Jan Rap vervoerde het 1200 kg wegende rad naar de opslag aan de Koningsweg. De Helling werkt nu aan de bak waar het rad in moet hangen. Zomer 2014 draait de waterradinstallatie weer aan de Begijnemolen in de Jansbeek.

Ledenvergadering Vrienden van Sonsbeek

Op woensdag 26 maart 2014 vindt de jaarlijkse ledenvergadering van de Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem plaats. Van 20 tot 22 uur in Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zijpendaalseweg 24a. De leden hebben daarvoor een uitnodigingsbrief ontvangen. Belangstellenden zijn welkom.

Na het huishoudelijk gedeelte (jaarverslag, financieel verslag, begroting, bestuurswisseling) volgt een presentatie door Ans Roefs over de watermolens langs de Jansbeek.

De watermolens aan de beek

Molenaar Ans Roefs voert ons met haar presentatie langs de watermolens aan de St. Jansbeek, vanaf de Parkweg naar de stad. Eeuwen geleden was dat Arnhemse eerste industrieterrein, met papier-, graan-, eek- en oliemolens. Ans is de professionele molenaar van de Witte Watermolen. Aan de hand van beelden vertelt ze over de werking van de molens, de relatie met het water en de gebruiken rond de watermolens.

BOMEN over ARNHEM

Toen de gemeente Arnhem aangaf het gemeentelijk kapbeleid te zullen wijzigen, besloot het boekenteam van Bezoekerscentrum Sonsbeek een boek te produceren over de Arnhemse bomen. Samensteller Hans Middel had de smaak te pakken gekregen bij het maken van 'BEELDEN op STAND' en hij verdiepte zich grondig in de wereld van de bomen. Allerlei deskundigen werden uitgenodigd een korte, leesbare tekst te schrijven over hun bomenspecialisme. Ze gaven daarmee aan hoe belangrijk bomen zijn voor Arnhem: voor de gezondheid, voor het milieu en ook voor de economie van de stad.

Om de financiering rond te krijgen startte het boekenteam, onder leiding van Jeroen Voskuilen, zelfs een crowdfunding actie. Dat leverde voldoende op om de druk van het boek door te laten gaan. Geraldine Lodders van Nico&Co gaf het boek weer prachtig vorm; op speelse wijze voegde ze tekst en foto's samen tot een bladerboek dat een aanwinst zal zijn in elke Arnhemse boekenkast. Uw redacteur hoopt dat zijn redactionele medewerking er aan heeft bijgedragen dat 'BOMEN over ARNHEM' een toegankelijk boek is voor alle Arnhemmers die van bomen houden; voor alle Arnhemmers dus. Het boek is te koop voor € 17,50 in het Bezoekerscentrum en in de erkende boekhandel.

Gerard Herbers

Colofon

Het Bulletin VVS is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en van het Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek. ISSN 1567-1054. Oplage 800 stuks.

Redactie:

Gerard Herbers
Rob van Otterloo
Luuk Broer (eindredacteur)

Vormgeving en druk:

Coers & Roest
ontwerpers bno | drukkers
Arnhem

Redactie-adres:

Bezoekerscentrum Sonsbeek,
Zypendaalseweg 24a,
6814 CL Arnhem
email: info@parksonsbeek.nl

Het Zomernummer van Bulletin VVS verschijnt op 28 mei. Vorige nummers vindt u op de website www.parksonsbeek.nl onder > Nieuws.

Reden retourzending:

Postcode:

Plaats:

Straat:

Naam:

Het correcte adres is:

6814 CL Arnhem.

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a,

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Retour afzender/adreswijziging

VERENIGING

Sonsbeek van